

Лукашкіна Тетяна Василівна

Національний університет Одеська юридична академія,

доцент кафедри кримінального процесу

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Кримінальне судочинство являє собою діяльність, спрямовану на забезпечення реалізації норм матеріального кримінального права, тобто його можна розглядати як складний правозастосовний процес, на першому етапі якого необхідно правильно та повно встановити фактичні обставини провадження. Цьому сприяє визначення у чинному КПК обставин, що підлягають доказуванню (предмет доказування).¹ Ми виходимо з того, що загальний для всіх проваджень предмет доказування (точніше – ту частину предмету доказування, яка складає кінцеву мету доказування) визначено ч. 1 ст. 91 КПК. В розділі VI КПК, де передбачені особливі порядки провадження, містяться норми, що визначають специфіку предмету доказування у таких провадженнях. Обставини, що підлягають доказуванню на досудовому розслідуванні та в суді першої інстанції у провадженні відносно застосування примусових заходів медичного характеру, визначені в ст. 505 та ч. 1 ст. 513 КПК. Аналіз зазначених норм дозволяє дійти висновку, що таке регулювання навряд чи можна визнати досконалим, і ось чому. Провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру по суті передбачає два різновиди в залежності від суб'єкта, відносно якого воно здійснюється – 1) провадження щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння в стані

---

¹ Про доцільність закріплення в чинному законодавстві обставин, які складають предмет доказування, складну структуру предмету доказування, ми писали раніше, див. Лукашкіна Т.В., Предмет доказування в кримінальному провадженні// **Правові** та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /відп.ред. М.В.Афанасьєва. – Одеса: Юридична література. 2016. С.293-299

неосудності;² 2) провадження щодо осіб, які вчинили злочин³ (тобто були осудними на момент його вчинення), а потім до постановлення вироку захворіли на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними.⁴ На наш погляд, предмет доказування у цих видах провадження необхідно визначати окремо. В провадженнях відносно неосудних рішень, яке приймає суд, є зазвичай остаточним⁵, якщо суд вважатиме доведеним, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння в стані неосудності, суд повинен ухвалити рішення про визнання такої особи неосудною і вирішити питання про застосування до неї примусових заходів медичного характеру або відмовити в застосуванні таких заходів, якщо в цьому немає потреби. В останньому випадку суд може передати таку особу на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом (як це передбачено ч. 6 ст. 94 КК). Можливість ухвалення такого рішення необхідно передбачити в

---

² Ми ведемо мову про «неосудну особу», маючи на увазі, що йдеться про особу, щодо якої є достатні підстави вважати, що вона була неосудною на момент вчинення суспільно небезпечного діяння. Визнати особу неосудною має право тільки суд, і таке рішення необхідно формулювати в ухвалах суду, якщо суд дійде відповідних висновків. А в рішенні про закриття провадження за ч. 5 ст. 513 КПК суд повинен вказати, що підстав для визнання особи неосудною, немає.

³ Ми вживаємо поняття «злочин» як тотожне поняттю «кримінальне правопорушення», оскільки тільки таке поняття – злочин, міститься у КК. За відсутності законодавства про кримінальні проступки злочин є єдиною можливим кримінальним правопорушенням.

⁴ В чинному КПК таких осіб, названо особами, які захворіли на психічну хворобу, **яка виключає застосування покарання** (п. 4 ч. 1 ст. 513) або особами, які захворіли на психічну хворобу, **яка виключає можливість застосування покарання** (ч. 2 ст. 513 КПК) таке визначення, на наш погляд, дещо некоректне, адже не відповідає визначенню, передбаченому ч. 3 ст. 19 КК. В ст. 509 КПК таких осіб названо особами, які після вчинення кримінального правопорушення захворіли на психічну хворобу, яка позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Доцільно було б вживати єдину термінологію – таку, яка відповідає визначенням, що містяться у КК.

⁵ Подальші рішення суду щодо продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру, як це передбачено ст. 514 КПК, приймаються в стадії виконання судового рішення. Закриття провадження судом на підставах, передбачених ч.ч. 3 та 4 ст. 513 також означає остаточне вирішення провадження. А от закриття провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру за ч. 5 ст. 523 КПК (якщо неосудність особи на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не була встановлена) передбачає необхідність здійснення провадження щодо такої особи в загальному порядку. КПК, зобов'язує прокурора розпочати таке провадження в загальному порядку. На наш погляд, доцільно було б передбачити необхідність повернення матеріалів провадження прокурору, адже у матеріалах можуть міститись докази, які підтверджують факт вчинення особою певних дій, які в деяких випадках важко було одержати знову.

разі, коли суд відповідно до ч. 4 ст. 513 КПК, закриває провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Крім того, звернемо увагу на те, що в ст. 505 КПК визначено предмет доказування тільки для досудового розслідування, а в ст. 513 вказано, які питання повинен з'ясувати суд під час постановлення ухвали. Визначаючи загальний предмет доказування, законодавець у ст. 91 КПК формулює перелік обставин, які підлягають доказуванню, незалежно від стадії провадження. Предмет доказування у провадженнях щодо неповнолітніх теж визначено відносно досудового розслідування та судового розгляду (ч. 1 ст. 485 КПК). Тому і предмет доказування у розглядуваному виді провадження доцільно сформулювати незалежно від стадії. Очевидно, що дані про будь-яке суспільно небезпечне діяння або злочин повинні бути внесені до ЄРДР, і провадження починається в загальному порядку, тобто доказуванню підлягають обставини, передбачені ст. 91 КПК. Після ухвалення рішення про зміну порядку провадження (слідчим, прокурором - відповідно до ч. 2 ст. 503, а судом – згідно зі ст. 362 КПК) слід встановити специфічні обставини провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Предмет доказування в провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру **відносно неосудної особи**. доцільно було б сформулювати майже таким чином, як передбачено ст. 505 КПК, а саме:

У кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру відносно неосудної особи підлягають доказуванню:

- 1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння;
- 2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння особою, щодо якої здійснюється провадження;
- 3) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням;

4) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності на час вчинення суспільно небезпечного діяння, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби (могла чи не могла особа внаслідок розладу психічної діяльності в момент вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними);

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою; чи є підстави для застосування до такої особи примусових заходів медичного характеру;

6) можливість передання особи на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом, якщо підстав для застосування примусових заходів медичного характеру не вбачатиметься;

7) обставини, що підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення суспільно небезпечного діяння, фінансування та/або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння чи винагороди за його вчинення, або є предметом суспільно небезпечного діяння, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння.

В такому провадженні необхідно ретельно перевірити, чи не мало місце посереднє виконавство.

Що ж стосується необхідності встановити наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому. поведінку особи до вчинення суспільно небезпечного діяння і після нього, то такі обставини, на наш погляд, є допоміжними, їх можна включити до предмету доказування для перевірки достовірності інших доказів, що свідчать про неосудність особи.

В провадженні щодо особи, яка вчинила злочин (точніше – особа підозрювалась або обвинувачувалась у вчиненні злочину), а потім, до ухвалення вироку, захворіла на психічне захворювання⁶, в зв'язку з яким потребує застосування примусових заходів медичного характеру, ситуація докорінно інша в порівнянні з провадженням щодо неосудної особи. Йдеться про особу, яка внаслідок захворювання втратила процесуальну дієздатність. Про необхідність в такому разі формулювання окремого предмету доказування писала С.Л. Шаренко [1, с. 4]. Рішення, яке ухвалюватиме суд щодо застосування (чи незастосування) примусових заходів медичного характеру щодо такої особи не означає вирішення кримінального провадження по суті (як це має місце щодо неосудної особи). Питання про вчинення кримінального правопорушення та про винуватість такої особи у його вчиненні повинен буде вирішити суд, що розглядатиме справу по суті після одужання особи, як це передбачено ч. 4 ст. 95 КК, ст. 515 КПК. Передбачена ст. 505 КПК необхідність встановлення щодо такої особи часу, місця, способу та інших обставини вчинення кримінального правопорушення, а також вчинення його цією особою при вирішенні питання про примусові заходи медичного характеру по суті означає необхідність констатації факту вчинення злочину та винуватості особи у його вчиненні. Але вирішення такого питання відносно особи, яка позбавлена процесуальної дієздатності, не може взяти участь у провадженні, протирічить засадам кримінального судочинства, може призвести до правової невизначеності, якщо суд, який розглядатиме провадження після одужання особи, дійде висновків про недоведеність події кримінального правопорушення, недоведеність винуватості

---

⁶ Кримінальне провадження щодо особи, яка вчинила злочин, а потім захворіла на психічне захворювання, може бути зупинено. Про критерій для розмежування підстав для зупинення провадження або здійснення його за правилами Глави 39 КПК ми писали в роботі: Лукашкіна Т.В. Зупинення досудового розслідування в зв'язку захворюванням підозрюваного / Т.В. Лукашкіна // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». – 2015. – С. 118-121

особи у вчиненні злочину. Тому, на наш погляд, в предмет доказування слід включити вказівки на необхідність встановлення **обґрунтованості підозри** (якщо психічне захворювання було встановлено під час досудового розслідування) або **обґрунтованості обвинувачення** (якщо захворювання виявлене під час судового розгляду). Необхідно також встановити наявність психічного захворювання, внаслідок якого особа позбавлена можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, характер такого захворювання, встановити, що особа є суспільно небезпечною і потребує застосування саме примусових заходів медичного характеру.

Оскільки відповідно до ст. 96-1 КК спеціальна конфіскація може бути застосована у випадках, передбачених Особливою частиною КК, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, питання про спеціальну конфіскацію у провадженні щодо осіб, які вчинили злочин, а потім захворіли на психічну хворобу, вирішуватись не повинно, адже в таких провадженнях суд не має права наперед вирішити питання про наявність події злочину та винуватість особи. Суд вирішує тільки питання про наявність підстав для застосування до такої особи примусових заходів медичного характеру.

Список використаної літератури:

1. Шаренко С.Л. Кримінально-процесуальні проблеми застосування примусових заходів медичного характеру: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2000. 22 с.